Voormalig agrariër Herman Blom aan de Eerbeekseweg:

"Of de landbouw een impuls nodig heeft?

Ja, al betwijfel ik of dat een biologische impuls

moet zijn. Het moet wel bewerkbaar blijven.

Vernatting gaat hier niet werken."

Voor lokale maatregelen in kavelsloten om water vast te houden kent het waterschap een subsidieregeling (75% bijdrage) voor individuele boeren. Ook LTO biedt mogelijkheden om de bodem- en waterkwaliteit te verbeteren. Ook kavelruil kan uitkomst bieden om de landbouwfunctie naar een drogere plek te verplaatsen.
WaardeVOL Brummen wil agrariërs stimuleren naar een ander soort landbouw te gaan. Uiteindelijk maken zij zelf een keuze of ze hun bedrijfsvoering aanpassen.
'Brood op de plank' is hierbij natuurlijk een belangrijk criterium.

LANDSCHAPSNETWERK BRUMMEN

Uitgave van Waterschap Vallei en Veluwe, Steenbokstraat 10 | 7324 AX Apeldoorn | Telefoon 055 - 5 272 911 | **E-mail** waardevolbrummen@vallei-veluwe.nl | **Internet** www.waardevolbrummen.nl | **Januari 2021**
Aan informatie in deze nieuwsbrief kunnen geen rechten worden ontleend.

Met bijdragen van
Paul Opdam, Stichting Landschapsnetwerk Brummen en lid van de regiegroep.

Waterschap Vallei en Veluwe zorgt voor veilige dijken, schoon en voldoende oppervlaktewater en gezuiverd afvalwater in het gebied tussen IJssel, Nederrijn, Utrechtse Heuvelrug en Randmeren. Samenwerken en vernieuwen zijn essentieel in ons werk.

waterschap vallei en veluwe

Rijdend langs de Gustewei tijdens fietsexcursie

In het project WaardeVOL Brummen passen overheden en bewoners samen het landschap aan zodat het beter bestand wordt tegen klimaat-verandering.

Brummen: de Landschapsbiografie

WaardeVOL Brummen

De provincie Gelderland vroeg Waterschap Vallei en Veluwe de gebiedsregie en de projectleiding op zich te nemen.
Samen met de Gemeente Brummen namen zij het initiatief tot een gebiedsproces en nodigden alle bewoners en terreineigenaren binnen het projectgebied uit hieraan deel te nemen. Daaronder tientallen agrariërs en Natuurmonumenten, beheerder van twee internationaal belangrijke beschermde natuurgebieden.
De drie overheden, agrariërs, natuurbeheerders en bewoners, met uiteenlopende belangen, delen een gemeenschappelijk belang: omgaan met de gevolgen van klimaatverandering.

Iedereen heeft te maken met hoe klimaatverandering ingrijpt op het functioneren van het landschap, of het nu gaat om extreme droogte of extreme regenval, of om ecosystemen die door opwarming anders gaan functioneren. Landschappen aanpassen vraagt om samenwerking tussen al die partijen. Daarom kozen de initiatiefnemers er voor intensief samen te werken.

Lees in deze brochure over dit bijzondere project. Hoe komt zo'n samenwerking tot stand? Hoe kom je tot oplossingen waar zoveel mogelijk mensen voordeel van hebben?

Huifkartocht 28 mei 2019

20210001

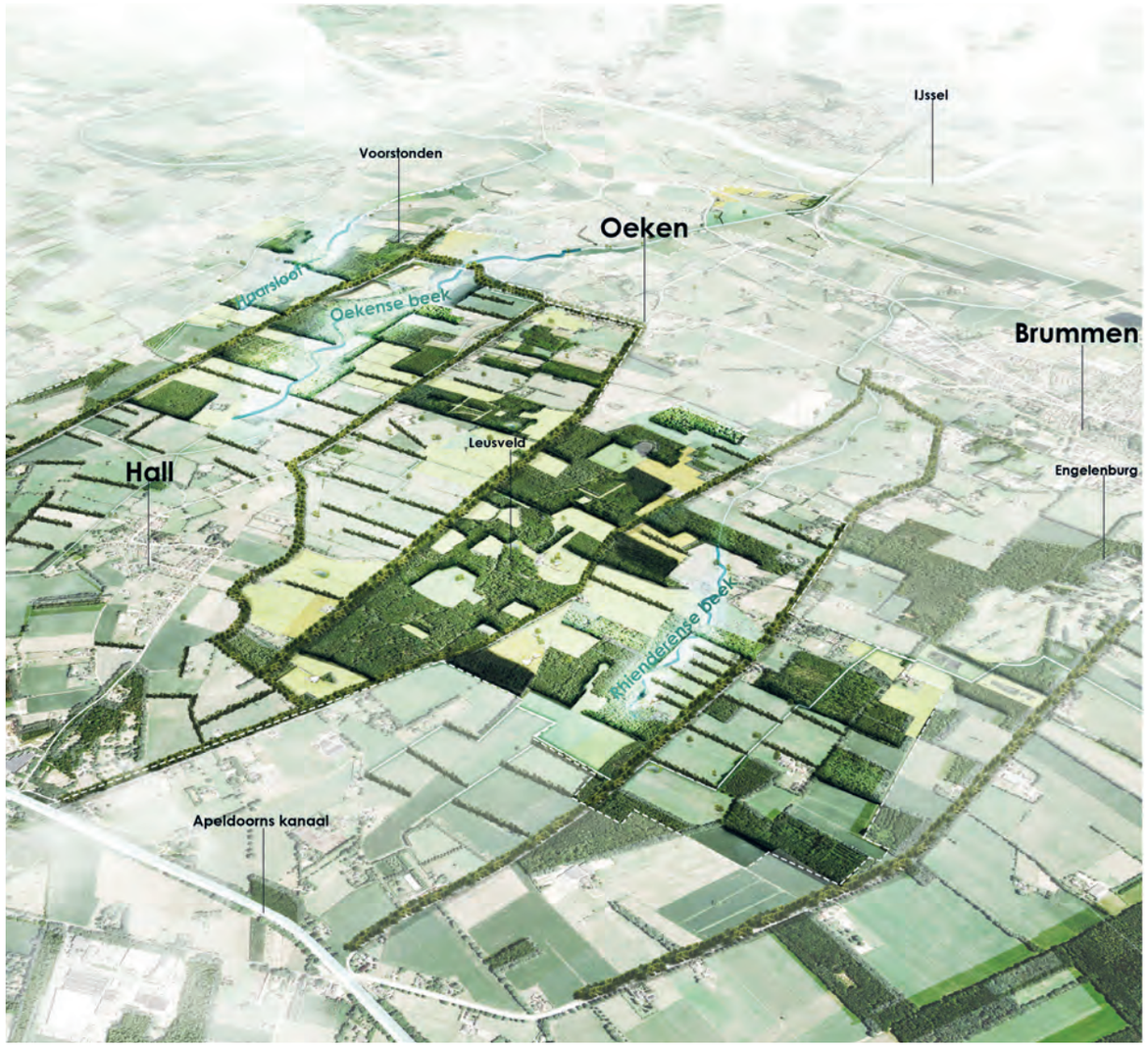

Het gebied

Het projectgebied ligt op de overgang van de Veluwe, via het landgoederen-gebied, naar de uiterwaarden en de IJssel. Dit soort gevarieerde landschappen hebben een hoge biodiversiteit. Vanwege hun grote natuurwaarden zijn zowel de Veluwe, het landgoederen-gebied als de uiterwaarden onderdeel van het Europese Natura 2000-netwerk. Het overkoepelende doel van het project is het realiseren van duurzame en klimaatbestendige gebiedsinrichting.

Daaronder vallen herstel en ontwikkeling van de Natura2000-gebieden "Landgoederen Brummen" en het versterken van het Gelders Natuurnetwerk met extra oppervlakte natuur en verbindingen. Maar ook het aantrekkelijker maken van het landschap voor bewoners en recreanten en het verminderen van schade door droogte en wateroverlast voor boerenbedrijven en bewoners.

Wat gebeurde er vooraf?

Het project WaardeVOL Brummen start in 2016. De drie initiatiefnemers (provincie, waterschap, gemeente) zijn nog zoekend. Er zijn gesprekken met belanghebbenden en in september 2017 is er een informatie-bijeenkomst. Als de winter van 2017/18 voor extreem veel water zorgt, springen de alarmlichten op rood. Inwoners verenigen zich.

Op 15 mei 2018 is pannenkoeken-restaurant Reuvershoeve afgeladen. Ruim 300 bezoekers gaan in gesprek met bestuurders en medewerkers van de initiatiefnemers. Een deel van de bewoners staat buiten. Net zoals de temperatuur van die dag, stijgt de adrenaline aanzienlijk. Gedeputeerde Van Dijk krijgt veel kritische vragen als hij de afspraken over de Natura2000 opgave uitlegt.

120 BEWONERS BUITENGEBIED MAKEN ZICH GROTE ZORGEN OVER DE PLANNEN

Woont u straks ook in een moeras?

Vervolg van voorpagina

Brummen wordt moeras

De gemeente en het Waterschap zijn verantwoordelijk voor klimaatbestendige inrichting van het grondgebied. In dit plan is dit niet het doel of het uitgangspunt. Het plan betekent een compleet andere waterhuishouding door delen af te plaggen en sloten dicht te schuiven.
Door het plan in twaalf stukjes te knippen en alleen met de direct betrokkenen te overleggen, is voor niemand duidelijk wat het totale plan teweeg kan brengen. Met de uitvoering is begonnen: in het Leusveld zijn bomen gekapt en terreinen afgeplagd, die maanden onder water staan. Het buitengebied zal een totaal ander aanzien krijgen: minder bomen, meer drassige grond. Het coulisselandschap verandert in een moerasgebied.
De vraag is of er nog wel te wonen valt in een dergelijk natuurgebied?
(wordt vervolgt)

Heemraad Ter Maten toont inlevingsvermogen. Hij trekt het boetekleed aan. Bewoners waarderen dat. Inwoner Laurens Hoevenaren leest het door 200 medebewoners ondertekende manifest voor. Kern van de zaak: "er ligt een plan dat over de inwoners gaat, doch het is gemaakt zonder ons daar goed bij te betrekken". De 'Nacht van Brummen' maakt een boel duidelijk.
Begin juni koppelt Ter Maten de reactie van de drie overheden aan Hoevenaren terug. Ondertussen ontstaat op diverse vlakken beweging. De initiatiefnemers denken na: hoe bundelen we de beleving van de bewoners met onze vaktechnische kennis? Wie gaan in klein comité aan de slag? De stresstest die gemeenten over klimaat houden, wordt ook voor Brummen actueel. Bewoners doen aanvragen voor peilbuizen. En er zijn kandidaten die willen meedenken!

Bewonersbijeenkomst 15 mei 2018

Waarom is het nodig het landschap in WaardeVOL Brummen aan te passen?

Het gebied van WaardeVOL Brummen kent veel waardevolle natuur in een bijzonder landschap. Er komen namelijk drie soorten landschappen voor: het ontginningen-landschap, de landgoederenzone en het oeverwallandschap. Als we alles laten zoals het nu is, blijft dat bijzondere landschap niet zo. Klimaatverandering zorgt voor verdroging van de natuur en het verlies van belangrijke natuurwaarden. Verandering van het klimaat leidt ook tot meer droogte in de landbouw. Door de ligging en het type bodem is het gebied hier heel gevoelig voor. Op andere momenten zorgt klimaat-verandering voor meer wateroverlast op het land en rond bebouwing. Daarom is aanpassing van het landschap nodig.
Het watersysteem, het stelsel van beken, sloten, slenken en grondwater, speelt in deze aanpassing een centrale rol.

Laurens Hoevenaren:

"Dit landschap en deze omgeving vind ik heel inspirerend. Hier laat de liefde nog een voetstap na."

Het klimaat verandert. Inmiddels is sinds 1900 de gemiddelde jaartemperatuur in Nederland twee graden gestegen. Deze stijging gaat veel sneller dan in het verleden. De jaarlijkse neerslag nam de afgelopen 100 jaar met 25% toe. Een belangrijk kenmerk is dat klimaat-verandering leidt tot grilliger weer. Weersextremen en kwetsbaarheden als te nat, te droog of te heet, spelen steeds vaker een rol.
Denk in Brummen aan de wateroverlast in de winter van 2017/2018 en de daarop-volgende lange periode van droogte en watertekort in de zomer van 2018.
Deze voorbeelden hebben invloed op onder andere de landbouw(productie) en risico's in de agrarische bedrijfsvoering, natuurkwaliteit en biodiversiteit, woon-comfort, veiligheid en gezondheid.
Deze weersextremen nemen in de toekomst naar verwachting toe, waardoor het steeds belangrijker wordt om maatregelen te nemen die overlast door klimaatverandering tegengaan.

Het landschap wordt aangepast om deze gevolgen van klimaatverandering op te vangen en af te zwakken. Zodat inwoners kunnen blijven wonen en genieten van het landschap, agrariërs kunnen blijven onder-nemen en natuur kan blijven functioneren.

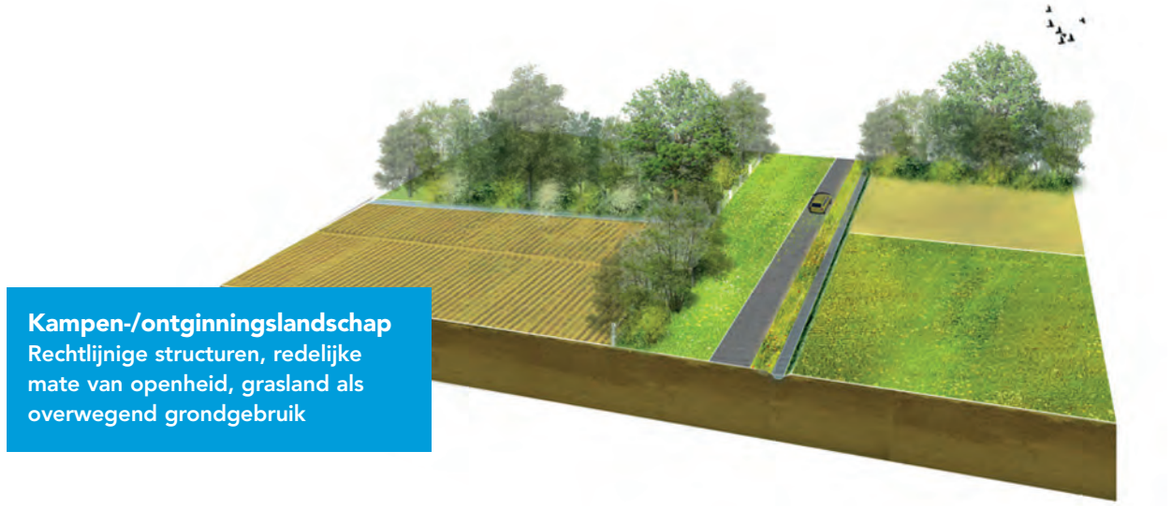

Kampen-/ontginningslandschap
Rechtlijnige structuren, redelijke mate van openheid, grasland als overwegend grondgebruik

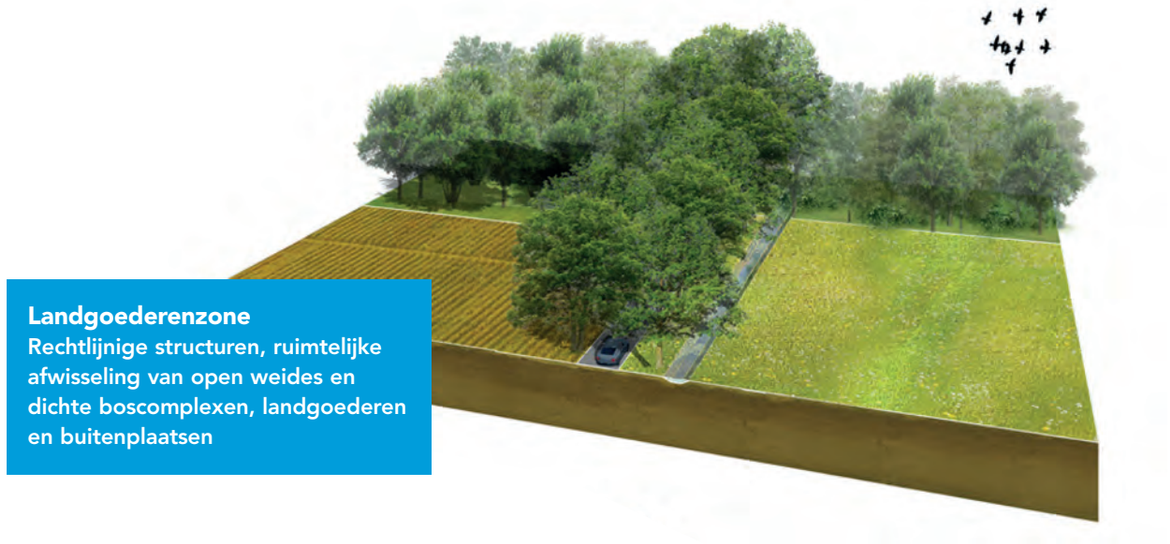

Landgoederenzone
Rechtlijnige structuren, ruimtelijke afwisseling van open weides en dichte boscomplexen, landgoederen en buitenplaatsen

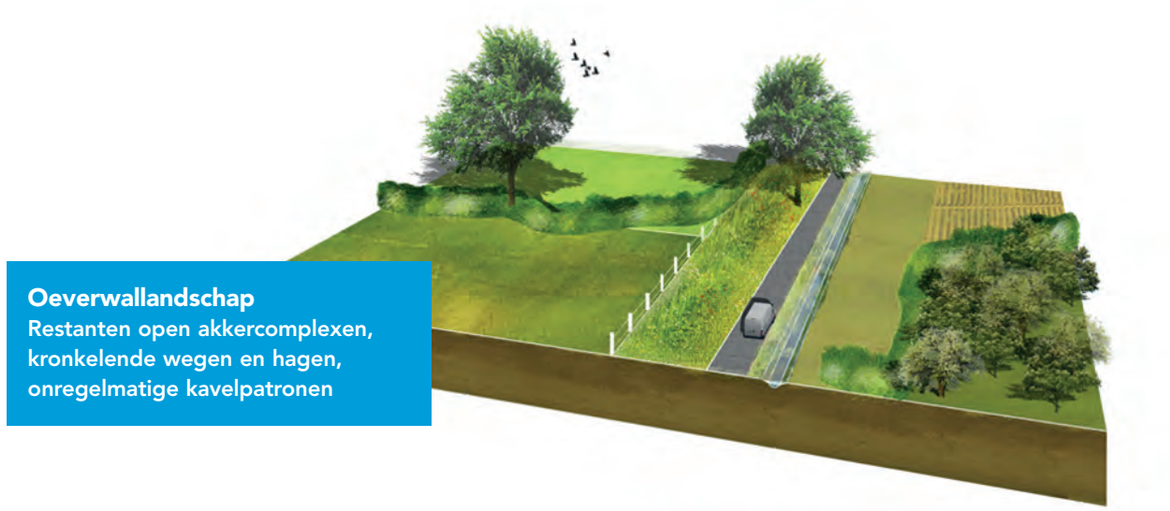

Oeverwallandschap
Restanten open akkercomplexen, kronkelende wegen en hagen, onregelmatige kavelpatronen

Het watersysteem en de droogte van 2018

De gemeente Brummen ligt op de overgang van hoog naar laag, van de Veluwe naar de IJssel. Door de hoogteverschillen is het niet mogelijk om water van buiten het gebied aan te voeren. Die hoogteverschillen zorgen ook voor een ondergrondse stroom grondwater vanuit de heuvels van de Veluwe. Deze stroom en de neerslag die door de bodem zakt, bepalen de stand van het grondwater. Grondwater komt aan de oppervlakte in watergangen en wordt afgevoerd naar de IJssel. Grondwaterstanden worden beïnvloed door neerslag en verdamping. Eenvoudig gezegd gaat de grondwaterstand omhoog als het regent en omlaag als het droog is en de begroeiing veel verdampt.

Natte en droge plekken

Door grote verschillen in bodemopbouw en hoogteligging zijn er natte en droge plekken. Op plaatsen met dichte bodemlagen zakt neerslag slecht naar de ondergrond. Na een hevige regenbui kunnen deze plaatsen enige tijd erg drassig zijn, terwijl de grondwaterstand nog steeds erg diep zit.

Afvoer

In het verleden zijn grote, diepe watergangen gegraven om ook de laagste en natste plekken droog te krijgen. Deze watergangen zijn goed te herkennen als de van west naar oost lopende watergangen: de Rhienderense Beek, de Oekense Beek en de Haarsloot.

Kleine sloten en greppels kunnen in de winter vol water staan, maar vallen jaarlijks droog, de beken alleen bij extremere droogte. Door vroeg in het jaar het oppervlaktewater minder snel af te voeren, daalt de grondwaterstand minder snel.

Invloed

Grondwater dat uit diepere bodemlagen aan de oppervlakte komt is arm aan voedingsstoffen. Dit water is van levensbelang voor zeldzame typen natuur die nog in de gebieden Voorstonden en Leusveld voorkomen. Grondwater heeft ook invloed op het vochtgehalte van de grond, en dus op de groei van gras en mais, van groot belang voor de melkveehouder.
En bewoners ervaren het wisselen van de grondwaterstand door het verschijnen van water in hun kelder.

Extreme droogte

De grondwaterstanden in het projectgebied laten door de jaren heen gemiddeld een redelijk vast patroon zien en schommelen als gevolg van de natte en droge periodes tot ruim een meter. Maar in 2018 is van schommelen geen sprake. In het droogste jaar sinds tijden, is het neerslagtekort enorm. Na een relatief natte start van het jaar zakt de grondwaterstand diep weg, dieper dan de laatste 30 jaar werd gemeten.
In mei wordt het bedrijven en particulieren verboden water uit kanalen, beken en sloten te halen, bijvoorbeeld om landbouwgrond te beregenen. Door de lage grondwaterstanden vielen in de omgeving van Brummen en Oeken de beken en watergangen droog. Deze droogte duurde maanden langer dan normaal. Tot begin 2019 lag de grondwaterstand ver onder het langjarige gemiddelde. Het is een voorbeeld dat laat zien hoe klimaatverandering het watersysteem verandert. Bij dat ene voorbeeld bleef het niet: ook de zomers van 2019 en 2020 behoorden tot de warmste en droogste ooit. De komende jaren gaan we dit vaker zien.

Een bijzondere samenwerking tussen overheden en bewoners

In juli 2018 volgt een nieuwe start. Inwoners willen meedenken. De Regiegroep wordt opgericht. Daarin zeven mensen uit de Brummense samenleving, breed georiënteerd, en vertegenwoordigers van de drie overheden. De Regiegroep ontwerpt het gebiedsproces, maar komt niet aan wat er in dat proces wordt bedacht.

De eerste uitdaging is het vertrouwen terug te winnen. Vertrouwen win je door echt naar elkaar te luisteren. Door elkaars belangen te leren kennen. Door elkaar serieus te nemen. Dat vraagt van overheden een andere manier van werken dan ze gewend zijn. En van bewoners dat ze hun achterdocht laten varen. Dat is gelukt door een proces te ontwerpen waarin alle partijen gelijkwaardig zijn. Waarin de deelnemers hun kennis kunnen inbrengen en mede verantwoordelijk worden voor de toekomst van het gebied. Waarin gezocht wordt naar het gemeenschappelijk belang, naar oplossingen waarbij zoveel mogelijk partijen baat hebben.

Laurens Hoevenaren: "

Op het moment dat je als overheden duidelijk laat zien: we willen graag met jullie praten, dan is er eerlijkheid."

Het bijzondere van WaardeVOL Brummen is dat het alle aspecten van het ruimtegebruik met elkaar verbindt: natuur, landschap, beschermde natuurgebieden, gebruiksfuncties zoals bewoning, landbouw en recreatie. Maar het bijzondere zit vooral ook in hoe het proces wordt ingestoken.

Regiegroep met v.l.n.r. M. Bolck, P. Opdam, F. van Noppen, R. Trenning, A. Slijkhuis, P. Brouwer, H. van Dijk, L. Hoevenaren, T. van der Linde, S. Bosman, zittend H. Beelen.

Het hoogtepunt in het gebiedsproces is het schetsontwerp. De aard van het schetsontwerp past bij de intensieve samenwerking tussen overheden en bewoners. Het schetsontwerp is het gemeenschappelijke beeld van de veranderingen op hoofdlijnen. We zien dat de oplossingsrichtingen ruimtelijk in hoofdlijnen zijn vastgelegd, zodat ze ruimte bieden voor creatieve uitwerking in detail. Deze uitwerking vindt eerst plaats in deelgebieden in bijeenkomsten met groepen belanghebbenden. Daarna wordt naar perceelniveau geschakeld in gesprekken met grondeigenaren. Voordeel daarvan is dat een deelgebied dat al kan worden uitgewerkt, niet hoeft te wachten op een deelgebied waar langer over nagedacht en gepraat moet worden.

In stappen naar een schetsontwerp

1. In november 2018 wordt het gemeenschappelijke probleem van klimaatverandering verkend en een missie geformuleerd. Dat gebeurt in drie avondbijeenkomsten met 103 bewoners. Die bijeenkomsten zijn in de regiegroep uitgedacht.
2. In maart 2019 worden doelen en kansen om natuur te behouden en te herstellen, strategieën voor het watersysteem en het versterken van de groene infrastructuur besproken. Dit keer tijdens twee bijeenkomsten met 110 bewoners.
3. In mei 2019 dragen bewoners op kenmerkende locaties in het projectgebied oplossingen aan, 100 bewoners rijden in de huifkar mee.
4. Het delen van informatie over grondwater, noodzakelijke aanpassingen aan het hoofdwatersysteem, kansen voor landschappelijke inrichting en gesprekken over oplossingsrichtingen vormen in november 2019 de opmaat naar het schetsontwerp. Opnieuw nemen 100 bewoners deel.
5. Tachtig bewoners volgen (tijdens de corona-crisis) de toelichting op het schetsontwerp via een in juni 2020 gehouden webinar en stellen vragen.

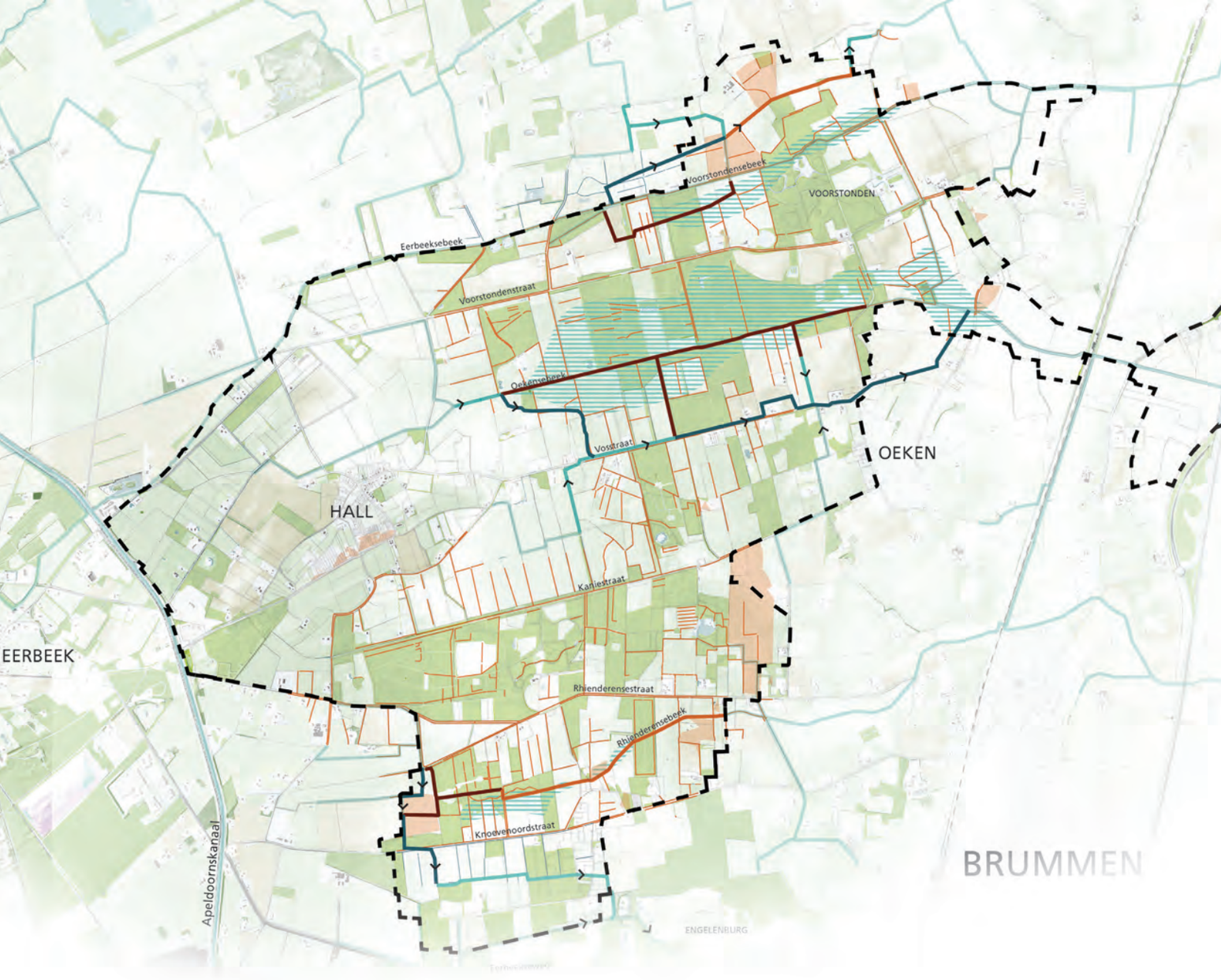

Beekbegeleidende bossen op de lage en natte gronden

Droog kruiden- en faunarijk grasland op de hoge en droge gronden

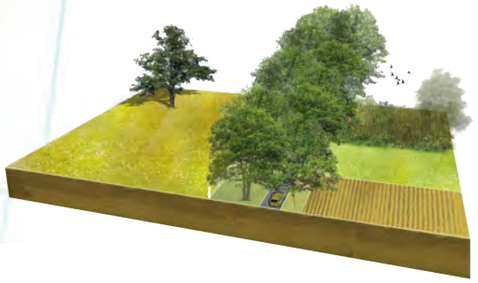

Dempen

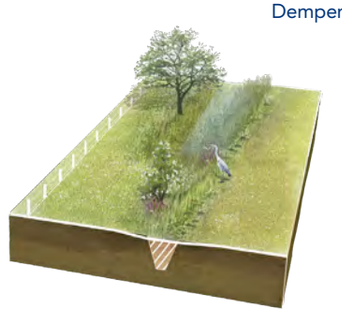

Verondiepen

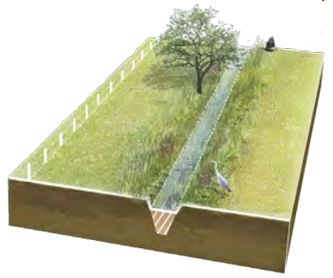

Verondiepen en verbreden

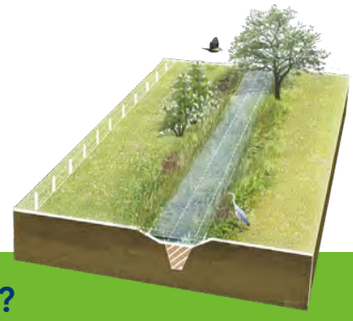

Hoe ziet het schetsontwerp eruit?

Het schetsontwerp omvat drie typen aanpassingen: klimaatbestendig maken van het watersysteem, natuur veerkrachtiger maken, en verbeteringen in de belevingswaarde van het landschap. Daarnaast beschrijft het hoe de maatregelen invloed hebben buiten de grenzen van het gebied (het beïnvloedingsgebied grondwater). Geografische kaarten, foto's en illustraties geven de lezer een indruk hoe het landschap er in de toekomst uit gaat zien.

Het watersysteem wordt op drie manieren aangepast, alle gericht op water vasthouden: hoofdwatergangen ondieper maken of dempen, kavelsloten ondieper maken of dempen, en drainage verwijderen.
In het schetsontwerp is gezocht naar de beste combinatie. Tegelijk wordt gezorgd voor goede afvoer van overtollig water, daar waar wateroverlast moet worden voorkomen. De natuur wordt veerkrachtiger als de gebieden groter worden en beter met elkaar verbonden.

Wat zijn de grote maatregelen?

- De Oekense Beek wordt voor een deel gedempt en ondieper gemaakt. De ontwatering wordt overgenomen door een slingerende watergang die de natuurlijke laagten volgt. Om te voorkomen dat het grondwaterpeil in het landbouwgebied hinder heeft van het veranderde peil in het Leusveld én dat het voedselrijke water in de voedselarmere rabatbossen bezinkt, wordt de Oekense Beek omgeleid. Langs de Oekense Beek stijgt de grondwaterstand met maximaal 20 centimeter.
- Delen van de Oude Haarsloot, de Rhienderense Beek en kavelsloten in en rond het Leusveld, worden gedempt, verbreed en ondieper gemaakt en door de natuurlijke laagten geleid, zodat water beter wordt vastgehouden.
- Water uit het stroomopwaarts gelegen landbouwgebied wordt via een gedeeltelijk nieuw te graven watergang omgeleid, om te voorkomen dat water met meststoffen in natuurgebied terecht komt.
- De oppervlakte van natuurgebied wordt uitgebreid om de biodiversiteit beter bestand te maken tegen weersextremen.
- Er worden drie verbindingen naar andere natuurgebieden in de omgeving gemaakt, met de nadruk op bloemrijke graslanden op droge en natte bodem. Ook binnen het gebied worden verbindingen versterkt, met name voor de kamsalamander.
- Kavels in het ontginningenlandschap worden opnieuw beplant en in de landgoederenzone komen kleine bospercelen. Dat verhoogt de belevingswaarde en de biodiversiteit neemt toe.

Wat betekent het voor de natuur?

De bossen in het gebied bestaan al meer dan 150 jaar en hebben daardoor een goed ontwikkelde bosbodem. Een groot deel is vochtig en nat met o.a. elzen, berken en wilgen. Deze natte bostypen verdwijnen door de toenemende verdroging.
De maatregelen in het schetsontwerp zullen er voor zorgen dat kwelwater uit de bodem weer aan de oppervlakte komt. Bij de geplande maatregelen wordt verwacht dat soorten van vochtige en natte leefgebieden weer toenemen.
Dat kunnen orchideeën zijn in schrale graslanden, maar juist in dit bosrijke gebied ook allerlei soorten bosplanten en insectensoorten, zoals de kleine ijsvogelvlinder. Maar ook broedvogels van vochtige bossen, zoals de houtsnip.

Om de natuur nog verder te verbeteren, is ook uitbreiding van het oppervlak natuur gewenst. Doordat de oppervlakte natuurgebied toeneemt kunnen er grotere aantallen van soorten leven. Grotere aantallen zijn beter bestand tegen de toenemende grilligheid van het weer bij voortschrijdende klimaatverandering. Er is dan een grotere kans dat een soort in een gebied overleeft: de veerkracht neemt toe.
Er zijn diverse locaties in het gebied die heel geschikt zijn voor omvorming naar natuur en die daar in het Natuurbeheerplan van Gelderland ook voor zijn aangewezen. In overleg met de eigenaren worden deze locaties als natuur ingericht.

Paul Opdam, Landschapsnetwerk Brummen:

"WaardeVOL Brummen biedt kansen voor het verbinden van natuurgebieden. Dat is nodig om daar de veerkracht van biodiversiteit te verhogen."

De veerkracht neemt ook toe als gevolg van sterkere verbindingen binnen het gebied en met de omringende natuurgebieden. Denk daarbij aan zones van minstens 20 tot 30 meter breed met bos, bloemrijk grasland, ruigte en struweel en lage plekken die het gehele jaar vochtig zijn. Meer poelen voor de kamsalamander (en andere soorten amfibieën) betekent een grotere kans op overleven van deze zeldzame soort in het gebied.

Door de aanleg van verbindingszones naar omringende natuurgebieden (ook wel klimaatcorridors genoemd) kunnen soorten waarvoor Nederland geschikt wordt bij een veranderend klimaat zich makkelijker vestigen.

De kleine ijsvogelvlinder

De houtsnip

Wat betekent het voor bewoners en agrarische bedrijven?

De veranderingen in het klimaat betekenen dat het in de winter natter wordt. In de zomer wordt het droger, maar met grotere kans op heftige buien met wateroverlast. Het wordt in de winter minder koud en in de zomer heter. Voor landbouw en bewoning richten de maatregelen zich op het verminderen van nattere omstandigheden in de winter en de effecten daarvan en het verminderen van wateroverlast bij zware regenbuien.

Vosstraat-bewoonster Rini Kuchler-Jürgens:

"Ondanks twee droge zomers zijn tuin en weilanden in februari 2020, na krachtige of langdurige regenval, weer drassig en staan er gigantische plassen. Het oprijpad is vaak modderig, daaronder is puin gestort. In korte tijd is dit allemaal weggezakt.

Ook het erf is 's winters vaak modderig."

Bewoning

De grondwaterstand bij woningen moet minstens 70 cm onder het vloeroppervlak staan. Dat is de norm. Bij een aantal woningen levert dat problemen op. Hoge grondwaterstanden bij een woning zijn goed te verhelpen door een extra kavelsloot te graven of drainage aan te leggen. Een slecht doorlatende laag in de bodem kan de stroom van regenwater naar de woning veroorzaken. Daarvoor is maatwerk nodig. Waar door maatregelen aan het watersysteem verslechtering kan ontstaan, worden met eigenaren specifieke omstandigheden beoordeeld en maatregelen verkend.

Landbouw

Vanwege het grote economische en maatschappelijke belang heeft de gangbare landbouw een belangrijke functie in het gebied. Landbouw bepaalt voor een belangrijk deel hoe het landschap er uit ziet. De opgave om het gebied klimaatbestendig te maken, beter aangepast aan natte winters, droge zomers en piekbuien, heeft direct effect op de landbouw. Daarnaast liggen er in het gebied kansen voor een ander type landbouw. Het kleinschalige gebied leent zich immers goed voor de ontwikkeling van natuurinclusieve landbouw. Dit kan 'beginnen' met agrarisch natuur- en landschapsbeheer en 'eindigen' met een gemengd, grondgebonden bedrijf met zo goed mogelijk gesloten kringlopen en veel aandacht voor natuur en landschap. Dergelijke landbouwbedrijven kunnen een rol spelen in het vasthouden van water en zo een (betaalde) dienst leveren aan de maatschappij.